

DRUMURI COMERCIALE ÎNTRE CARPAȚI ȘI DUNĂRE ÎN SEC. IX—X

de MARIA COMȘA

În urma cercetărilor efectuate la Slon, jud. Prahova, pe dealul „Lă Ciugă“, am reușit să stabilim, după cum se știe, planul a trei cetăți: una de lemn, datînd din sec. al VIII-lea și începutul celui următor, a doua care a fost construită în principal din cărămidă, datată pe la mijlocul sec. al IX-lea și cetatea construită din blocuri de piatră, datată la sfîrșitul sec. al IX-lea și începutul sec. al X-lea. Alte două cetăți (de cărămidă și de piatră, eventual și una de lemn) au existat și mai spre nord, la circa 10 km distanță de dealul „La Ciugă“, despre care ne-au rămas informații puține, doar din secolul trecut de la Cesar Bolliac, și despre care, cu toate eforturile depuse, nu am reușit să obținem date noi. Am putut stabili, fără îndoială, că aceste cetăți, pe lângă faptul că în timp de primejdie au constituit un loc de refugiu pentru populația din zonă, au avut și menirea de a păzi una din principalele căi care lega Muntenia de Transilvania¹.

Am observat însă că într-o serie de așezări din sec. IX-X de pe întinsul Munteniei au ieșit la iveală materiale de construcții: cărămizi, conducte de apă, blocuri de calcar fasonate, similare celor din care au fost construite cetatea de cărămidă (I A) și de piatră (I B) de la Slon „La Ciugă“.

Astfel într-un studiu anterior, am putut stabili, pe baza materialelor de construcții descoperite în complexele arheologice, că drumul de la Slon continua pînă la Dunăre, trecînd prin Bucov, București și ajungînd la Dunăre, undeva în preajma actualului sat Chirnoși (situat între gura Argeșului și fosta baltă Greaca). Pe baza acestor descoperiri am postulat și existența unor cetăți similare celor de la Slon, la Bucov-Ploiești (aflat la limita dintre cîmpie și dealuri), la București (în silvo-stepa din centrul Munteniei) și undeva în apropiere de vărsarea Argeșului, în Dunăre².

De asemenea, cu alt prilej, pornind de la cercetările efectuate de noi pe valea pîriului Rimna, la care s-au adăugat și alte cercetări din

¹ Maria Comșa, *Un knézat roumain du X—XII siècles à Slon-Prahova, (Étude préliminaire)*, în „Dacia“, XXII, București, 1978, p. 303—317.

² *Idem*, *Contribuții arheologice privind existența unor cnezate și stabilirea unui drum comercial între Carpați și Dunăre în sec. IX—X*, în Muzeul național, VI, București, 1982, p. 143—147.

jud. Vrancea și împrejurimi, am ajuns la concluzia că o fortificație din sec. IX-X a existat fie pe teritoriul actualului oraș Focșani, fie undeva în apropierea lui³. Această fortificație păzea și ea una din importanțele căi de trecere, care cobora din Moldova spre cotul Dunării inferioare.

În preajma Focșanilor acest drum se despărțea în trei. Prima lui ramificație cobora spre sud-vest prin Rimnicu Sărat — Buzău, îndreptându-se pe lângă Dridu⁴ spre București. A doua ramificație ducea spre sud-est pînă aproape de confluența riului Buzău cu Siretul. Aici inter venea o nouă ramificație a drumului: una trecea Dunărea în Dobrogea, continuînd pe malul drept al Dunării, a doua cobora foarte probabil în apropierea de actualul oraș Brăila și ducea apoi probabil pînă la gura Ialomiței⁵.

De la Gura Ialomiței un drum urca pe riu în sus, pe malul stîng, trecînd apoi pe Teleajen pînă la Bucov (unde întretăia drumul Slon — Dunăre). Un al doilea drum exista pe malul drept al Ialomiței trecînd pe la Dridu, urcînd pe riu în sus pînă la Tirgoviște, continuînd apoi mai ales pe malul stîng al Dimboviței pe la Cetățeni și Valea Caselor, iar prin pasul Bran făcînd legătura cu Transilvania⁶.

Este de presupus că un drum similar se afla și pe valea Dimboviței, trecînd pe teritoriul actualului oraș Tirgoviște și continuînd pe la Cetățeni — pasul Bran pînă în Transilvania.

Un alt drum pornea de la Focșani peste Siret pînă în apropiere de actualul oraș Tecuci, de unde cobora de-a lungul malului stîng al Siretului inferior pînă la cotul Dunării inferioare. Aici drumul se bifurca continuînd atît pe malul drept, cît și pe malul stîng al Dunării⁷.

Materialele de construcții au apărut și în unele așezări sau complexe funerare din vestul Munteniei și din Oltenia: la Fîntînele în apropiere de Zimnicea (fragmente de cărămizi)⁸, Sfînțești, jud. Teleorman

³ Idem, *Un drum care lega ținutul Vrancei de Dunăre și existența unui cnezat pe valea Putnei în secolele IX—X*, comunicare susținută la Sesiunea științifică a complexului muzeistic Vrancea, Focșani, 2 oct. 1981 (sub tipar).

⁴ În așezarea de la Dridu-Coșereni (databilă după noi în sec. VIII—X) a fost descoperită o greutate de plasă, lucrată dintr-o cărămidă, refolosită apoi pentru ascuțirea virfului uneltelor de os (cf. Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*, București, 1967, p. 164). Fragmentul, ajuns aici în poziție secundară, indică prin apropiere existența în sec. IX—X a unei cetăți, care, între altele, avea și menirea de a apăra drumul comercial în punctul în care trecea riul Ialomița (la limita dintre stepă și silvostepă).

⁵ Maria Comșa, *Un drum care lega ținutul Vrancei de Dunăre...*

⁶ Idem, *Valea Ialomiței, drum de legătură între Carpați și Dunăre în epoca feudalismului timpuriu*, comunicare susținută la Sesiunea științifică organizată de Muzeul județean Ialomița, Slobozia-Amara, 18 XII 1982.

⁷ Idem, *Un drum care lega ținutul Vrancei de Dunăre...* De existența acestor căi comerciale pe uscat și de comerțul pe Dunăre și Marea Neagră este legată și cetatea de la Păcuiul lui Soare, a cărei existență trebuie plasată după părerea noastră în a doua jumătate a sec. al IX-lea și în sec. următor. La sfîrșitul sec. al X-lea (după anul 976) „faza cetate” de la Păcui încetează (cf. P. Diaconu, în *Păcuiul lui Soare*, I, București, 1972, p. 52—53), fiind urmată de o locuire mai modestă, în bordeie, apoi în locuințe de suprafață, adăpostite între zidurile fostei cetăți, (cf. D. Vilceanu, în op. cit., p. 67). Din păcate nu ne putem opri cu acest prilej asupra datelor care ne-au făcut să ajungem la concluziile de mai sus.

⁸ Maria Comșa, *Ein Begräbnis-Fundverband aus dem 9.—10. Jh. in Fintînele (Kreis Teleorman)*, Dacia, XIII, p. 423 și fig. 13, p. 433. Aceste fragmente de că-

(fragmente de cărămizi)⁹, Surdulești (cărămizi ?)¹⁰, Bîrlogii, jud. Argeș (cărămizi și fragmente de conducte de apă)¹¹, Viișoara Mare, jud. Dolj (fragmente de conducte de apă), Mărăcinele, jud. Dolj (conducte de apă)¹², la care s-ar putea adăuga și unele descoperiri de la Celeiu, jud. Olt¹³ și Craiova¹⁴.

rămizi din care s-au confecționat greutăți pentru plase de pescuit sau erau folosite la ascuțirea uneltelor de os, le-am considerat romane. În urma cercetărilor de la Sfințești însă credem că ele pot data din epoca feudală timpurie.

⁹ Săpăturile noastre, încă inedite.

¹⁰ Ion Spiru, *Așezări străvechi în raionul Roșiorii de Vede*, în *Materiale și cercetări arheologice* (în continuare — *Materiale*) V, București, 1959, p. 702—703. Autorul amintește că plugul a scos la iveală cărămizi, unelte de fier, fragmente ceramice etc. Marea majoritate a fragmentelor de vase au o culoare roșietică, fiind ornamentate cu linii orizontale sau în val, executate prin incizie.

¹¹ Săpături efectuate de noi împreună cu Ion Nania (inedite). Cf. și Ion Nania, *O importantă descoperire din perioada feudalismului timpuriu la Bîrlogu, com. Negrași, jud. Argeș*, în *Studii și comunicări*, 2, Pitești, 1969, p. 122, 125 și fig. 5, p. 129.

¹² Oct. Toropu și Onoriu Stoica, *Descoperiri arheologice și numismatice din Oltenia*, în *Materiale*, IX, București, 1970, p. 496 și 498; Octavian Toropu, *Românitatea târzie și străromânii în Dacia traiană sudcarpatică (secolele III—XI)*, Craiova, 1976, p. 160.

¹³ În ultimul timp reexaminând condițiile de descoperire a celor două ulcioare amforoidale de la Celeiu ne-a atras atenția faptul că suprafața celor două vase poartă urme de mortar. D. Tudor în lucrarea sa *Vase „protobulgare” descoperite în Oltenia*, SCIV, I, 1950, 2, p. 140, afirmă că „După buna lor stare de conservare, la care se adaugă faptul că posedă în exterior o slabă pojghiță de mortar aderent, am fi tentați a crede că erau depozitate într-o încăpere de zid, poate mormint boltit”.

Ținând cont de cele prezentate mai sus putem presupune că ulcioarele amforoidale descoperite la Celei-Valea Sneagului au fost folosite ca vase de rezonanță zidite în pereții unei biserici de zid (piatră?).

Morminte în cavouri nu cunoaștem din această perioadă și nu vedem de ce ar fi fost zidite în pereții unui cavou.

În ceea ce privește datarea, pe baza rezultatelor obținute la Bucov-Ploiești, cele două ulcioare (cf. fig. 1—4 la D. Tudor) pot fi încadrate cronologic începând de la mijlocul sec. al IX-lea pînă la mijlocul sec. al X-lea. Pentru analogii cf. Maria Comșa, *Cultura materială veche românească. Așezările din secolele VIII—X de la Bucov-Ploiești*, București, 1978, p. 92, fig. 83/5; p. 95, fig. 86/7; idem, *Die örtliche Keramik aus dem Siedlungen des 8.—10. Jahrhunderts von Bucov-Ploiești*, în „Dacia”, XXIII, București, 1979, fig. 9/123 și 134, p. 245 și fig. 10/29, 37; idem, *Ein Begräbnis-Fundverband...*, p. 422, fig. 5/1 a, b.

Astfel biserica în zidurile căreia au fost așezate ulcioarele poate data de la sfîrșitul sec. al IX-lea sau mai degrabă din secolul următor. Existența unui lăcaș de cult de zid ne face să presupunem că în sec. IX—X pe „Valea Sneagului” a fost o așezare de caracter, cel puțin incipient, urban.

¹⁴ O situație similară cu cea de la Celei „Valea Sneagului” trebuie să fi fost se pare și la Craiova „Biserica Sf. Dumitru”, unde ing. A. Vincenz, *Din trecutul Craiovei*, „Arhivele Olteniei”, V, 1926, p. 196, amintește de „un mic vas în formă de amforă grecească cu două toarte, găsit în zidăria fundațiilor vechi, împreună cu alte cinci vase la fel”. Vasele au fost datate și republicate de noi (cf. Maria Chișvasi Comșa în *Omagiu C. Daicovicu*, București, 1960, p. 70 și fig. 1/3, p. 11).

Nu ar fi exclus ca și aici sub biserica zidită pe la mijlocul sec. al XVII-lea (1652) să existe fundații de la biserici mai vechi, cea mai veche datînd din sec. al X-lea și aparținînd unei așezări urbane importante, după cum dovedește și originea numelui orașului (Craiova = „reședința craiului”, respectiv reședința căpeteniei).

O verificare arheologică în zona respectivă cu metodele de cercetare actuale s-ar impune.

În această situație trebuie să presupunem în sec. IX—X existența unor fortificații în preajma localităților menționate mai sus, avînd aceeași funcție de apărare și de pază a unor drumuri comerciale.

Ținînd scama de cele arătate considerăm că drumul de la Valea Caselor — Muscel a avut și o ramificație care trecea spre sud-vest aproximativ prin teritoriul actualelor orașe Cîmpulung Muscel și Pitești, coborînd spre sud și trecînd prin apropierea așezării de la Sfințești (jud. Teleorman) continuînd apoi pe riul Vedea pînă la Dunăre, traseul său fiind jalonat de descoperirile de la Fintinele — Zimnicea și Sfințești¹⁵. O altă ramificație a drumului intervine la Pitești, de unde drumul coboară pe valea Argeșului pînă la vărsarea acestuia în Dunăre¹⁶. Traseul său e jalonat de descoperirile de la Birlogu — Argeș și Radovanu — Greaca — Chirnoși în apropiere de vărsarea Argeșului.

Este de presupus un drum și pe valea Dimboviței, trecînd pe teritoriul actualului oraș Tîrgoviște, iar de aici pe la Voinești, Cetățeni — Argeș, apoi prin pasul Bran continuă în sud-estul Transilvaniei.

Drumuri comerciale au existat fără îndoială între Dunăre și Ocnele Mari, jud. Vilcea. Un drum pornea de la Ocnele Mari, pe stînga Oltului și aproximativ la Drăgănești-Olt se despărțea în două. O ramificație ducea de-a lungul Călmățuiului către Zimnicea, iar cealaltă de-a lungul Oltului spre vadul de la Turnu Măgurele¹⁷.

Este neîndoios că un alt drum al sării a existat între Ocnele Mari și Drobeta Turnu Severin trecînd pe lingă zona piemontană a Olteniei. Acest drum a avut și ramificații către Banat și ținutul Hunedoarei, prin valea Jiului superior și a pîrîului Sebeș prin pasul Vulcan, respectiv pe Motrul superior — Riul Mare. Din păcate însă aceste drumuri nu le avem încă documentate pe bază de date arheologice¹⁸.

Descoperirile de la Celeiu și Viișoara Mare dovedesc existența unui drum și pe dreapta Oltului, probabil tot pînă la Ocnele Mari, eventual continuînd mai departe pînă în Transilvania prin Pasul Turnu Roșu de-a lungul Oltului sau pe riul Topolog prin Sălătruc și trecînd pe la Cîineni — Boița din nou pe Olt.

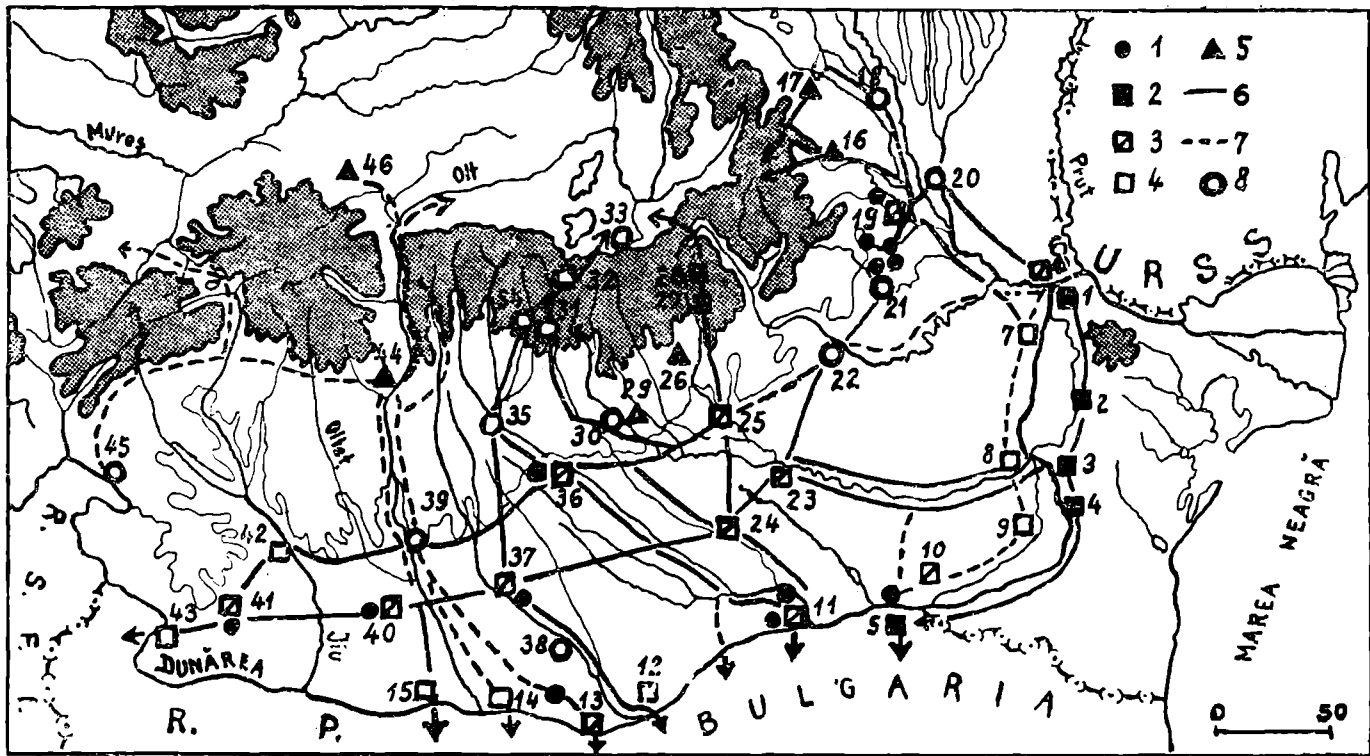
În sfîrșit, descoperirea de la Mărăcinile (jud. Dolj) pare a indica existența unui drum care trecea pe la Viișoara Mare — Sfințești pînă la București, precum și spre Dunăre către vadul dela Calafat. Probabil la Mărăcinile, drumul care venea din spre Calafat se bifurca, o

¹⁵ Traseul acestui drum, aproximativ de lingă Roșiorii de Vede, coincide cu drumul roman ce trecea prin apropierea *limes*-ului transalutan, care venea de la Dunăre de lingă Turnu Măgurele și urca pe valea Vedei, apoi pe riul Tîrgului pînă la Rucăr și prin pasul Bran trecea spre *Cumidava* în Transilvania, respectiv Dacia intracarpatică. D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a 4-a, fig. 150 (harta Olteniei romane) îl considera nesigur. Problema traseului acestui drum care leagă Dunărea de Transilvania continuă încă să fie studiată.

¹⁶ Maria Comșa, *Contribuții arheologice privind existența unor cnezate...*, p. 145.

¹⁷ Drumul Sării între Ocnele Mari și Dunăre e cunoscut încă în epoca romană, cf. Dumitru Tudor, *Oltenia romană*, București, 1978, p. 70.

¹⁸ Acest drum a putut fi studiat de către etnografi, cf. Vasile Cărăbiș, *Circulația sării în Oltenia în secolul al XIX-lea*, în „Historica”, III, București, 1974, p. 139—146. Considerăm că acest drum și ramificațiile lui spre Banat și Hunedoara (deși deocamdată ne lipsesc datele arheologice), este fără îndoială străvechi.



Drumurile comerciale între Carpați și Dunăre în secolele IX—X, pe baza datelor arheologice: 1. localități unde au apărut materiale de construcții din sec. IX—X (cărămizi, conducte, olane, piatră de calcar ecarisală); 2. cetăți sau așezări fortificate din sec. IX—X; 3. cetăți documentate indirect prin existența unor materiale de construcții din sec. IX—X; 5. zăcăminte de sare exploatare în sec. IX—X; 6. drumuri comerciale sigure; 7. trasee de drumuri comerciale presupuse; 8. localități actuale (ca puncte de reper): 1. Garvăn (*Dinogetia*); 2. Piatra Frecăței (*Beroe*); 3. Hirșova (*Carsium*); 4. *Capidava*; 5. Dristor (*Durostorum*); 6. Bărboși-Sendreni; 7. Brăila; 8. Gura Ialomiței; 9. Fetesti; 10. Călărași; 11. Chirnoși-Oltenița (*Constantia* ?); 12. Petroșani-Teleorman; 13. Zimnicea; 14. Turnu Măgurele; 15. Celeiu; 16. Valea Sării; 17. Slănic-Moldova; 18. Adjud; 19. Focșani; 20. Tecuci; 21. Rîmăiecu Sărat; 22. Buzău; 23. Dridu; 24. București; 25. Bucov; 26. Slănic-Prahova; 27. Slon „La Ciugă”; 28; Slon „Stina Veche”; 29. Gura Ociței; 30. Tirgoviste; 31. Cetățeni-Argeș; 32. Rucăr; 33. Bran; 34. Cimpulung-Muscel; 35. Pitești; 36. Birlogu; 37. Sfințești; 38. Alexandria; 39. Slatina; 40. Vișoara Mare; 41. Mărăcinele; 42. Craiova; 43. Calafat; 44. Ocele Mari-Vilcea; 45. Drobeta-Turnu Severin; 46. Oena Sibiului,

ramificație trecînd, după cum am arătat, prin cîmpie, iar cealaltă ramificație trecînd pe teritoriul actualului oraș Craiova, continuînd prin vadul de la Slatina spre Birlogu, Bucov (unde se întretăia cu drumul Slon — Dunăre), apoi spre Buzău și mai departe către cotul Dunării¹⁹, unde se întretăia cu drumurile care duceau în Moldova și Dobrogea.

Din cele prezentate mai sus reiese că în sec. IX—X teritoriul dintre Carpați și Dunăre era brăzdat de numeroase drumuri, unele care veneau de la munte către Dunăre și invers, și altele care aveau direcția est-vest²⁰.

Pe aceste drumuri se făcea un schimb regulat de produse între zona de cîmpie și bălțile Dunării, pe de o parte, cu zone de deal și de munte, pe de altă parte.

Dinspre deal și munte se transportau fructe și mai ales sare, aducîndu-se în schimb cereale de la cîmpie și pește de la Dunăre și bălțile acesteia.

Sarea atît de necesară oamenilor și animalelor era vîndută și în Peninsula Balcanică²¹.

În afara celor două puncte cu cetăți de pe teritoriul actualului sat Slon, în Muntenia, Oltenia, și în sudul Moldovei (judecînd în funcție de prezența materialelor de construcție găsite în cuprinsul diferitelor așezări) putem afirma că au mai existat încă 12 asemenea fortificații (mai ales din cărămidă), la care se mai adaugă încă aproximativ opt fortificații similare, deocamdată presupuse, la care se vor adăuga și altele.

Judecînd după situația de la Slon, cetățile care păzeau aceste drumuri depindeau de o căpetenie locală, un cneaz. În această situație putem presupune că în sec. IX—X pe teritoriul Munteniei, Olteniei și în sudul Moldovei au existat aproximativ un număr de 25 formațiuni politice locale (cnezate), avînd relații feudale incipiente.

Aceste formațiuni întrețineau totodată și legături de schimb între ele și cu alte ținuturi din Peninsula Balcanică și chiar legături comerciale cu Imperiul bizantin.

Relațiile de schimb și comerciale, precum și nivelul culturii materiale dovedesc că pe teritoriul țării noastre a existat o societate cu un grad de civilizație avansat, care în sec. IX—X întrecea chiar pe cel al populațiilor din Europa Centrală.

Nu ar fi exclus ca la aceste cetăți sau la o parte din ele, care au mai persistat pînă către sfîrșitul sec. al X-lea, să se refere cunoscutul pasaj din cronică lui Skylitzes-Kedrenos²², unde se amintește că în

¹⁹ Între Bucov și cotul Dunării inferioare nu sîntem încă în posesia datelor arheologice, dar e sigur că drumul nu se putea opri aici.

²⁰ În general drumurile care străbat zonele din apropierea cursurilor de apă mai importante cum sînt: Valea Siretului inferior, Ialomiței, Argeșului, Argeșului inferior-Dîmbovița, valea Vedei, lacul Suhaia-Călmățui-Oltul mijlociu pînă la Ocnele Mari și altele, coincid cu cele din epoca dacică și apoi din epoca romană (sec. II—IV), fapt care nu ni se pare întîmplător.

²¹ Punctele de la Dunăre pe unde se trecea sarea în Peninsula Balcanică, după datele de care dispunem pînă acum, se pare că se aflau în preajma actualilor orașe sau localități: Calafat, Celei, Orlea, Turnu Măgurele, Petroșani (Teleorman), Giurgiu, Chirnovi-Oltenița, Călărăși, cărora ulterior li se vor putea adăuga eventual și altele.

²² Georgios Kedrenos, *Compendiu de istorii*, în *Fontes Historiae Daco-Romanae*, III, București, 1975, p. 141; cf. și la Ioana Zonaras, *Cronica*, în *FHDR*, p. 217.

timpul luptelor dintre bizantini și armatele kneazului kievian Sviatoslav, din anul 971, după o bătălie decisivă, câștigată de bizantini²³... *au venit la dinsul*²⁴ *din Constantia*²⁴ *și din alte fortărețe ridicate dincolo de Istru soli, care cereau iertare pentru faptele săvârșite, predându-se împreună cu acele fortărețe ; primindu-i cu blindețe, (împăratul) a trimis oameni să preia fortărețele și oaste indestulătoare pentru paza lor...*²⁴.

Este fără îndoială una din importante sarcini, care revine în viitor cercetării arheologice, de a face cunoscute aceste fortărețe și rolul pe care l-au jucat pentru istoria țării noastre.

ROUTES MARCHANDES ENTRE LES CARPATHES ET LE DANUBE AUX IX—X S.

Résumé

Tenant compte des matériaux de construction (pierres calcaires taillées, tuyaux d'eau en terre cuite, briques etc.) similaires à ceux des cités de Slon (cf. l'article précédent dans „Muzeul Național“, VI, București, 1982, p. 146—147) découverts dans différentes agglomérations l'auteur arrive à la conclusion que sur le territoire compris entre les Carpathes et le Danube ont existé autour de 20 cités similaires à celles du Slon (fig. 1) et ayant la même fonction de défendre les routes marchandes.

Ces cités ont été dépendantes d'un chef local (kneaz). Les chefs locaux ont entretenu des liens d'échange entre eux et aussi des liens de commerce avec la Péninsule Balcanique et l'Empire Byzantin.

²³ Este vorba de împăratul Ioan I Tzimiskes (11.XII.969—10.I.976), care a condus luptele în această zonă.

²⁴ După părerea noastră este vorba de locul unde se aflase odinioară cetatea Constantiniana Daphne. În măsura în care se va putea dovedi pe cale arheologică că această cetate fusese zidită în apropiere de vărsarea Argeșului în Dunăre, putem considera că fortificația *Constantia* de la sfârșitul sec. al X-lea, menționată în cronică lui Skylitzes-Kedrenos și de Ioan Zonaras, poate fi identificată cu cetatea (sau eventual cetățile, de tipul celor de la Slon) din zona Chirnovgi-Oltenița (pentru datele arheologice privind această cetate, cf. mai sus nota 2). După noi în nici un caz nu poate fi vorba de actualul oraș Constanța (cf. *Fontes Historiae Daco-Romanae*, III, p. 141, nota 60).